

BAZI TÜRKÇE KISASÜ'L ENBİYALARA GÖRE ÂDEM'İN DİLİ

*Bilge ÖZKAN NALBANT**

ÖZET

Kıyasü'l-Enbiya'lar(KE), sadece dinî bilgilerle değil insanlık tarihine ilişkin içerdikleri başka bilgilerle de önem taşırlar. Türkçe yazılmış Kıyasü'l-Enbiya'lar, dinî bilgiler yanında dilin oluşumu ve bu arada ilk insanın dili ile ilgili de bilgiler vermektedirler. Bu bilgi, Kur'an'ın tefsirinden kaynaklanan başka eserlerdeki bilgilere dayanmakla birlikte Türkçenin Âdem'in dili oluşu ile ilgili verdiği bilgilerle de dikkat çekmektedirler.

Anahtar Sözcükler: Âdem, İlk dil, Kıyasü'l-Enbiya.

ABSTRACT

Adam's Language, According to Some Turkish Kıyasü'l-Enbiya

Kıyasü'l-Enbiyas related to the history of humanity not only religious knowledge are important in that they contain other information on the history of humanity. Kıyasü'l-Enbiyas which are writting in Turkish language give information about not only establish of language but also first language of human. This information is based on other works which established on Qur'anic exegesis but this works draws attention to the fact that the information about decentralization of Turkish language.

Key Words: Adam, First language, Kıyasü'l-Enbiya.

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, bilge.nalbant@gmail.com

1. Giriş

Dilin nasıl oluştuğu ve mahiyeti, insanoğlunun var olduğu günden beri üzerinde en çok düşündüğü konular olmuştur. Antik Yunan ve Hint kültüründe önce filozofların ilgi alanına giren bu konular, daha sonra dilbilimcilerin de uğraş alanlarından biri olmuştur.

Dil nasıl ortaya çıkmıştır? Nesnelere ile dil arasındaki ilişki nasıl açıklanabilir? Ortak bir dilin söz konusu olmaması ve nesnelere her dilde farklı şekilde ifade edilmesi hangi nedene bağlanabilir? Nesnelere ad verilmesindeki nedensizliği nasıl açıklayabiliriz? Bu gibi sorulara cevap bulmak için bugüne kadar birçok teori ileri sürülmüştür. Bu teorilerin bir kısmı, bilim alanının soruşturmacı ve dayanak arayıcı tavrıyla sorgulanırken diğer yandan İlahî kaynaklar aracılığıyla bu sorulara cevap bulunmaya çalışılmıştır.

İzleri yarım milyon yıl öncesine kadar dayanan insan yaşamına bakıldığında insanların bu işi nasıl geliştirdiklerine dair bir kanıt bulunamamıştır. Bu kanıt boşluğunda birçok teori ortaya atılmıştır.

Bu teorilerden biri, bizim de bildirimizin konusuyla ilgili olarak Tanrısal teoridir. Tanrı, Âdem'i yaratmıştır ve Âdem'in seslendirdiği her canlının ismi o olmuştur. Birçok dinde insanların lisanları ile yaratıldıkları inancı vardır. Teoriye göre insan denilen varlık tek bir atadan gelmişse, insanla birlikte gelişen dil de tek bir kökenden gelmiş olmalıdır.

Yahudi kaynakları başta olmak üzere, Hristiyan ve İslam kaynakları da dilin oluşumu üzerine kutsal kitaplarda yer alan bilgilere başvurmuş ve her dinin teologu kendi inancı ve kutsal kitabının ifade edişi açısından meseleye yaklaşma yoluna gitmiştir. Bu yaklaşım, söz konusu dinlerin mensubu olan ve dilin mahiyetini ilahî kaynaklarla açıklama yoluna gitmiş olan dilbilimcilerin de yolu olmuştur. Kutsal kitaplarda anlatıldığı şekliyle Tanrı tarafından adların tümünün öğretildiği bildirilen ilk insan Âdem ve onun dil bilmesinden dolayı kazandığı üstünlük ve konum, gerçekte herkesin ilgisini çeken bir mesele olarak önümüzde durmaktadır.

Türk dili ve edebiyatının en önemli kaynaklarından olan “Kıyasü'l-Enbiya”lar, Âdem'in dili konusunda insanoğlunun sorularına dinî kaynaklar bakımından cevap olabilecek olayları içerisinde taşıyan eserler olarak önem taşımaktadır. İnsanoğlunun dilin ortaya çıkışı ve Âdem'in dilinin ne olduğuna ilişkin sorulara bu bildirin sınırları içinde “Kıyasü'l-Enbiya”lardaki bilgilerden hareketle cevap aramak bildirin temel konusu olacaktır.

2. Türkçe Kısasü'l- Enbiyalar

Türkçe kaleme alınmış bir çok *Kısasü'l-Enbiya (KE)* bulunmakla birlikte; bunların büyük bir çoğunluğu yazma olarak kalmış olup günümüz harfleriyle basımı yapılmamıştır. Latin harfleriyle yayımlanan *Kısasü'l-Enbiya*'lar ise çok azdır.

Türkçe peygamber kıssalarından ilki, Nâsırü'd-dîn bin Burhânü'd-dîn Rabgûzî tarafından 1310 yılında Harezmi Türkçesiyle yazılarak Müslüman bir Moğol Beyi olan Tok Buga'ya sunulan *Kısasü'l-Enbiya (Kısas-ı Rabgûzî)* adlı eserdir. Bu eserde yaratılıştan başlayarak İslâm dininin kabul ettiği bütün peygamberlerin kıssalarına yer verilmiştir. Eserin büyük bir bölümü doğal olarak Hz. Muhammed, Dört Halife, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e ayrılmıştır. (Ata 1997).

Bir başka KE ise İsmet Cemiloğlu tarafından yayımlanan, 14. yüzyılda Anadolu'da yazılmış bir *Kısasü'l-Enbiya*'dır. Son derece karışık bir anlatımı olan bu 14. yüzyıl metninde derli toplu bir sıralama yapılmamış, olaylar neredeyse rastgele denebilecek şekilde sıralanmıştır. (Cemiloğlu 1994).

Kısasü'l-Enbiya denince akla ilk gelen bir diğer isim de Sa'lebî ve onun *Kitabu Arâisü'l-Mecâlis fi Kısasi'l-Enbiyâ* adlı eseridir. 1035 yılında vefat eden ve tam adı Ebû İshâk Ahmed bin Muhammed bin İbrâhim es-Sa'lebî en-Nişâbü'rî eş-Şafîî olan Sa'lebî'nin *Kısasü'l-Enbiyâ* türündeki bu eseri Arapça olarak kaleme alınmış, farklı yazarlar tarafından pek çok kez Türkçeye çevrilmiş ve çoğaltılmıştır. En eskisi 14. yüzyıl, en yenisi 1865 tarihli olmak üzere bir çok nüshası vardır (Yılmaz vd. 2013).

Türkçe yazılmış en ünlü *Kısas-ı Enbiya*, Ahmet Cevdet Paşa'nın (1822-1895) kaleme aldığı *Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa* (1874-1888) adlı eserdir. Eserde Hz. Âdem'den başlayarak Hz. Muhammed'e kadar tüm peygamberlerin hayatları ve kıssaları anlatıldıktan sonra Dört Halife dönemi ve sonraki halifelerin hayatı da anlatılmıştır. Ancak bu eserde Âdem'in dili konusuna hiç değinilmemiştir (İz 2000).

Bu bildiriye, yukarıda zikrettiğimiz üç eser temel alınmış olup bu üç eserde bulunan Âdem'in diline ilişkin anlatılar karşılaştırılacaktır. Yalnız, Ahmed Cevdet Paşa'nın *Kısas-ı Enbiya*'sında Âdem'in dili konusuna hiç yer verilmemiş olduğundan bizim çalışmamıza bir katkısı olmayacaktır.

Bu üç eser içinde hem olayların sıralanışı ve hem de ayrıntıların bolluğu bakımından en mükemmel olanı, Rabgûzî'nin *Kısasü'l-Enbiyası*'dır. Bu sebeple yöntem olarak, önce Rabgûzî'nin eserindeki Âdem'in dili ile ilgili parçaları aktarıp ardından diğer iki eserdeki ilgili bölümleri bu eserle karşılaştırmayı daha uygun bulduk.

Kıyasü'l-Enbiya adlı eserlerdeki ortak nokta, anlatılanların büyük oranda Kur'an-ı Kerim'e ve daha az olarak da Tevrat'a (Eski Ahid) dayanmış olmasıdır. İncil'de (Yeni Ahid) ise Hz. Âdem ile ilgili bir bölüm bulunmamaktadır. Yöntem olarak önce kutsal kitaplarda Âdem'in diline ilişkin bilgiler değerlendirilecek, daha sonra da Kıyasü'l-Enbiyalar'da konunun ele alınışı üzerinde durulacaktır. Kutsal kitaplarda dil ile ilgili ayetler şöyle geçmektedir:

3. Kutsal Kitaplara Göre Dil Olgusu

3.1. Tevrat'a Göre

Yaradılış Kitabı 2: **19** *RAB Tanrı yerdeki hayvanların, gökteki kuşların tümünü topraktan yaratmıştı. Onlara ne ad vereceğini görmek için hepsini Adem'e getirdi. Adem her birine ne ad verdiyse, o canlı o adla anıldı.*

Yaradılış Kitabı 2: **20** *Adem bütün evcil ve yabanıl hayvanlara, gökte uçan kuşlara ad koydu.*

3.2. İncil'e Göre

Yuhanna Bölüm 1: **1** *Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı. 2 Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi. 3 Her şey Onun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey Onsuz olmadı. 4 Yaşam Onda idi ve yaşam insanların ışığıydı. 5 Işık karanlıkta parlar ve karanlık onu alt edememiştir.....14 Söz insan olup aramızda yaşadı. Biz de O'nun yüceliğini, Baba'dan gelen, lütuf ve gerçekle dolu olan biricik Oğul'un yüceliğini gördük.*

İncil'de geçen bu sözler bize Kutadgu Bilig'den birkaç beyit hatırlattı:

Yaşıl köktin indi yağız yirke söz

Sözi birle yalnguk ağır kıldı öz (KB 211)

Söz yağız yere mavi gökten indi

Kişi kendine sözüyle değer verdirdi (KB 211)

Törüttü ödürdi seçü yalngukug

Angar birdi erdem bilig ög ukug (KB 148)

Tanrı insanın yarattı seçerek yükseltti

Ona erdem, bilgi, akıl ve anlayış verdi.

Bilig birdi hem me yorıttı tilig

Uvut birdi kılk hem kılınçı silig (KB 149)

Ona hem gönül verdi hem dilini açtı

Ona güzel biçim, güzel tavır ve hareket ihsan etti

İncil'deki düşüncelerle benzer ifadeleri Eski Hint'te, dil bilgisi ile ilgili çalışmaların kaynağı olarak da gösterilen dinî metinlerde de bulabilmekteyiz. Bu ifadelerde sözün Tanrısallığı konusu açıkça hissedilmektedir:

“Bir zamanlar Hindistan'da ‘söz’ bir tanrıymış. Hintli’ler ‘vak’ diye adlandırdıkları söze, dile ve konuşmaya, tanrıların tanrısı gözüyle bakarlarmış. Nitekim bir Hint kalıntısı uyarınca, ‘Bütün tanrılar söze bağlıdır. Hayvanlar da, insanlar da, bütün yaratıklar söze dayanır. Hep var olan yasanın ilk doğruluğu sözdür. Vedaların anasıdır. Söz tanrılar dünyasının kilit taşıdır.’ denmektedir” (Uygun, 1999: 20).

3.3. Kur’an-ı Kerim’e Göre

Kur’an’da Âdem’in dilinin kökeni olarak bilgi gösterilmiş ve dil bilgisinin Allah tarafından Âdem’e bahsedildiği açıkça vurgulanmıştır:

Bakara, 2/31: *Allah, Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklere göstererek, “Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin” dedi.*

Bakara, 2/32: *Melekler, “Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin” dediler.*

Bakara, 2/33: *Allah, şöyle dedi: “Ey Âdem! Onlara bunların isimlerini söyle.” Âdem, meleklere onların isimlerini bildirince Allah, “Size, göklerin ve yerin gaybını şüphesiz ki ben bilirim, yine açığa vurduklarınızı da, gizli tuttuklarınızı da ben bilirim demedim mi?” dedi.*

Er-Rahman, 55/3-4: *İnsanı O yarattı. Ona beyanı (konuşmayı, düşünüp ifade etmeyi) öğretti.*

4. Kısasü'l-Enbiyalara Göre Âdem'in Dili

Rabguzi'nin *Kısasü'l-Enbiya*'sında Âdem'in diline ilişkin hem manzum hem de mensur ifadelerle bilgi verilmiştir. Âdem kıssasının başında yer alan manzum parçada Âdem'in esma ilmini bildiği, Arapça, Farsça ve Türkçe gibi bütün diller ile konuştuğu bildirilmektedir.

Bildi esma ilmini ol aytu berdi belgüliğ

Barça tiller birle sözler Tâzi Fârsi Türkidin (Ata 1997: 8)

Manzum parçadan sonra kıssanın devamında daha çok Kur’an’da Bakara suresi 31-33 ayetlerinde bildirilen ayetlere paralel olarak şu ifadeler vardır:

“...Anda kidin Mevli azze ve celle esma ilmini Ademga öğretü berdi, kamug nerselerni ferîştelerge körgüzdi, eger köni sözlüg erseniz bu nerselernin atı ne turur mana aytu berin. Ferîşteler aciz bolup aydılar: Sen öğretü bergendin özge bilmez-miz tediler. Yana Ademga yarlıg boldı: Ey Adem bularga aytu bergil bu nerseler atını. Adem atlarını aytu berdi; bu yıgaş, bu taş, bu suw, kamug nersenin atını bu idiş(kap, çanak), bu ayak nime tegrede kamug tiller birle beyan kıldı. Hitab keldi: Ey ferîşteler sizlerge aymadım mu, men bilgenni sizler bilmez-siz tep. İmdi sizge malum boldı kim Adem alim turur, siz abid-siz, menin hazretimde min abiddin bir alim fazılрак turur, kayda abid erse alimga hıdmet kılmak kerek, ol mahdum bolsun siz hadım bolun, ol mescud bolsa sizler sacid bolun Ademga secde kılın. Cümle Ferîşteler secde kıldılar...” (Ata 1997: 13)

Sa'lebî'nin Kısasü'l-Enbiya çevirisinde ise Âdem'e nesnelere adının öğretilmesi şöyle anlatılmaktadır:

“...Ademi uçmaga getürdiler Tanrı Ta'âlâ uçmağı ana makam virdi andan cümle adları ana öğretti alimler ihtilaf kıldı kim ol adlar kankı adlardı Rabi bin Anes eyüdi ol kamu ferîşteler adıdur Abdurrahman bin Zeyd eyitti ol Ademün oğlanları ve zürriyeti adlarıdur İbnü Abbas ve alimlerün eyregi (çoğu) eyitti Tanrı Ta'âlâ Ademe 'as cümle yaratılmış nesnenin adın öğretti hatta kim çanak ve çömlek adına degin andan ferîştelere buyurdu kim Adem'e sücud kılın...” (Yılmaz vd. 2013: 87)

İsmet Cemiloğlu tarafından yayımlanan, 14. Yüzyılda Anadolu'da Yazılmış Bir Kısasü'l-Enbiyâ Üzerinde Sentaks İncelemesi adlı kaynak aldığımız metninde derli toplu bir sıralama yapılmamış, olaylar neredeyse rastgele denebilecek şekilde sıralanmıştır. Bu eserin Âdem kıssasının ilgili bölümü şöyledir:

“...haberde gelmişdür kim Hak Ta'âlâ cümle nesnenin adını Ademe bildürdi. İbn Abbas eydür: 'Adem peygamber yidi yüz dürlü lügat bilirdi, amma efdali Arab dilidür. Pes Hak Ta'âlâ ferîştelere buyurdi, Ademi omuzlarına götürdiler, gökleri gezdirdiler. Saf saf ferîşteler gelürleridi, Ademe secde iderlerdi.”Esselamü aleyküm ya Adem' dirleridi. Âdem dahi 'aleykümü'- selam' (dirdi). Andan Ademi çün bir kızıl yakuttan kubbeye getürdiler, içine girdi, oturdu. Pes cümle peygamberler ve evliyalar makamın arz ittler. Ta ki Hak Ta'âlâ hazretine getürdiler. İbn Abbas eydür: 'Âdem peygamberün on iki bölük saçı varıdı kendü kametincede dürr i cevherile bezenmişti. Murassa tac başındaydı keramet hüllesi egnindeydi. Keramet yüzügi barmagındaydı ve ferîşteler hizmetindeydi: 'Çün ferîşteler ol azameti izzeti gördiler, eytdiler: 'İlahi hiç bundan sevgili kulun var mıdur? Didiler. Eytdi: 'Ya ferîşteler yir, gök, arş, kürs ne kim bunların içinde vardur dükelisin bunun ışkına yaratdum. Ferîşteler eyttiler: 'ilahi bizüm ne ilmümüz var ki senün ilmün katında, alim hekimsin.” Andan Hak Ta'âlâ

eytdi: *Ya Adem feriştelere adından haber vir. ‘Pes Âdem her bir feriştenün adını eytdi. Dahı yirde gökte ne ki vardur, cümlesinin adını eytdi. Feriştelere acebe kaldılar Adem’ün ilmüne...’* (Cemiloğlu 1994:127-128).

Buradaki nakillere bakıldığında Âdem’in tek dilli olmadığı, kendisine Allah tarafından Türkçe de dâhil olmak üzere birçok dil öğretildiği anlaşılmaktadır. Ama bu diller arasında hangi dilin daha üstün olduğu konusu her dilin konuşuru bakımından farklılık göstermektedir. Örneğin Cemiloğlu tarafından yayımlanan KE’de bütün dilleri bilen Âdem yedi yüz dil bilmekte ama bunlar arasında en iyi ve tercih edileni Arapça olarak gösterilmektedir. Bununla birlikte meseleye Türkçe tarafından bakan ve Âdem’in dilinin Türkçe olduğunu savunan görüşler de vardır. Bunların bir kısmının kaynağı belliyken bir kısmı ise herhangi bir kaynağa dayanmamaktadır:

4.1. Türkçenin Âdem’in Dili Oluşu Üzerine KE’ler Dışında Kalan Eserlerdeki Tezler

Bu tezin bilinen ilk savunucusu 15. yy.’da yaşamış Kaygusuz Abdal’dır. *Gülistan* adlı eserinde bu görüşünü dinî temelde ele alır. Ona göre, Tanrı emriyle Hz. Âdem’i cennetten çıkarmak isteyen Cebrail, Âdem’e cennetten çık dediyse de Cebrail’in dilini anlamayan Âdem cennetten çıkmaz. Tanrı, Cebrail’e, “Âdem’e ‘Türkçe hitap et!’” der. Âdem, kendisiyle Türkçe konuşan Cebrail’i anlayarak cennetten çıkar:

Hak buyurdu Cebrâil’e var didi

Âdem’i cennet içinden sür didi

Geldi Cebrâil Âdem’e söyledi

Hak buyurduğun ıyân eyledi

Cebrâil didi çıkıl uçmaktan Âdem

Tanrı’nın buyruğu budur işbu dem

Niçe ki söyledi hergiz gitmedi

Cebrâil’ün sözünü işitmedi

Türk dilin Tanrı buyurdu Cebrâil

Türk dilince söylegil dur git digil

Türk dilince Cebrâil “hey dur” didi

“Durı gel uçmagın terkin ur” didi (Güzel 1987:16-17)

18. yy.’da sufi İsmail Hakkı Bursevî’nin (1652-1725) “Hadis-i Erbain” adlı eserinin Bakara Suresi 31. Ayetin tefsirinde de bu tezi ve rivayeti benimsediğini görüyoruz. Tefsirde şöyle geçmektedir: *Adem’in cennetten çıkma vakti gelince Cenab-ı Allah bunu haber vermesi için Cebrail’i gönderir. Cebrail durumu Adem’e bildirir. “Adem tınmadı” yani emri duymazlıktan geldi. Cebrail durumu Allah’a bildirince Allah (C.C.) Cebrail’e: “Git Adem’e Lisan-i Türki ile söyle” der. Cebrail gelir ve Türkçe*

olarak cennetten çıkma emrini tebliğ eder. “Ve Adem cennetten lisân-ı Türkî kalk demekle kıyam edip çıkmıştır, zira dünyada ahir tasarruf Türkündür...” (Bursevî 1317:26)

İsmail Hakkı Bursevî'nin bu tefsiri, bize 11. yüzyılda yazılmış olan *Divanü Lugatî't-Türk*'ün başında geçen bir hadisi hatırlatmaktadır. Kaşgarlı Mahmud, bu hadisle ilgili şöyle demektedir:

“Buharalı imamlar arasında güvenilir bir kaynaktan ve Nişabur halkının bir imamından işittim: Her ikisi de aşağıdaki hadisi aktardı. İkisinin de bilgi kaynağı Tanrı'nın elçisine (Tanrı'nın salat ve selamı onun üzerine olsun) dayanıyor. Kıyamet günü belirtilerinden, ahir zaman fitnesinden ve Oğuz Türklerinin ortaya çıkışından söz ederken dedi ki: ‘Türklerin dilini öğrenin, çünkü onların egemenliği uzun sürecektir.’ Bu hadis doğru ise – sorumluluğu anlatanların boyunlarına olsun- Türkçeyi öğrenmek dinsel bir gerekliliktir; yok kesin değilse, bilinçte bunu gerektirir.” (Bozkurt 2012:19)

Her iki kaynaktaki ortaklıklar, hem aradan yüzyıllar geçmesine rağmen hâkimiyet düşüncesini hem de bu düşünceye bağlı olarak dil-iktidar ilişkisinin paralellliğini göstermesi bakımından son derece dikkat çekicidir.

Sonuç

KE'ler, Âdem'in dili ile ilgili kesin veriler sunmamakla birlikte, ilahî kaynaklar bakımından dilin oluşumu üzerine bize bir takım fikirler vermektedir. Yukarıda ele aldığımız her üç KE'de de Türkçenin Âdem'in bildiği diller arasında sayılması, bu eserlerin yazıldığı dönemdeki Türkçenin gücü ve yayıldığı alanların büyüklüğü ile ilgili olmalıdır. Yani devletin gücü ve yayılma alanı ile dilin gücü ve yayılma alanı arasında bir ilgi görülmektedir. KE'ler bize Âdem'in çok dilli olduğunu haber vermektedir. Bununla birlikte ilk dili hakkında bir şey ifade etmemektedir. Rabguzi'nin KE'sinde de Âdem'in Arapça, Farsça ve Türkçe konuştuğu belirtilmişse de herhangi bir dilin diğerine göre öne çıkarıldığı görülmez. 14. yüzyılda kaleme alınmış KE'de de Âdem'in çok dilliği belirtilmişse de Arapça diğer dillere göre öne çıkarılmıştır. Ama Âdem'in dili ne olursa olsun Türkçenin her zaman bir öneme sahip olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Bununla birlikte Türklerin dünya tarihindeki rolü ve etkisini düşünerek eğer Âdem'e bir dil atfetmek gerekiyorsa ben de Kaşgarlı ve Bursevi gibi bu dilin Türkçe olduğuna inanıyorum.

KAYNAKÇA

- Kaygusuz Abdal, (1987), *Dilgüşâ*, haz. Abdurrahman Güzel, Ankara, s. 16–17.
- Ahmet Cevdet Paşa, (2000), *Kısas-ı Enbiya*, haz. Mahir İz, Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ATA, Aysu, (1997), *Kısasü'l-Enbiya*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ARAT, Reşit Rahmeti, (1991), *Ḳutađgu Bilig I Metin*, Ankara: TDK Yay.
- BOZKURT, F., (2012), *Kaşgarlı Mahmut Divanü Lugati't-Türk (Türk Dili Divanı)*, (Uyarlama, Düzenleme, Çeviri), Eğitim Yayınevi.
- CEMİLOĞLU, İ., (1994), *14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiya Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- http://www.kuranmeali.org/2/bakara_suresi/30-33.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 22.10.2013
- İsmail Hakkı Bursevî, *Hadîs-i Erbaîn Tercümesi*, İstanbul 1317, s. 26.
- Kitabı Mukaddes*, (1997), İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.
- YILMAZ, E., DEMİR, N., KÜÇÜK, M., (2013), Türk Dil Kurumu Nüshası *Kısas-ı Enbiya* (Metin, Sözlük-Dizin, Notlar), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- UYGUR, Mermi, (1999), *Dilin Gücü*. İstanbul: YKY.